

MEMO

GEORGE BĂDĂRĂU. A debutat în revista *Luceafărul* (1974). Este membru al Uniunii Scriitorilor și al Academiei de Științe, Literatură și Arte, Oradea (ASLA). Prezent în antologii cu poezii în limba română și în limba engleză, traduceri, epigrame, poeme în stil haiku și tanka. A primit premiul „Novalis” (Germania, 2003) pentru popularizarea operei marelui scriitor. Dintre volumele sale: • poezie: *Insomnă ceasornicului*, Ed. Eminescu, București, 1982; *Singurătatea clopotelor*, Ed. Junimea, Iași, 1987; • eseu: *Fantasticul în literatură*, Ed. Institutul European, Iași, 2003; • literatură didactică: *Limba română pentru toți elevii*, Ed. Alfa, Iași, 2000.

George Bădărău: *Simbolismul*
© 2005 Institutul European, Iași

www.euroinst.ro
INSTITUTUL EUROPEAN
Iași, str. Cronicar Mustea nr. 17, 700198, C.P. 161
euroedit@hotmail.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
Bădărău, George
Simbolismul / George Bădărău; Iași: Institutul European, 2005

Bibliogr.
ISBN 973-611-346-9
821.135.1.02 Simbolism
821.135.1.09"19"

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMANIA

TABLA DE MATERII

1. Simbol – simbolism / 5
2. Symbolismul european / 9
3. Precursorii simbolismului românesc / 13
4. Symbolismul românesc / 17
5. Ideologia simbolistă / 19
6. Originile simbolismului românesc / 22
7. Atmosfera culturală: I. Sămănătorismul;
II. Poporanismul / 25
8. Receptarea simbolismului în epocă / 29
9. Estetica simbolismului / 32
10. Temele simbolismului: A. Formele evaziunii;
B. Lirismul; C. Vitalitate și nevroză; D. Misterul;
E. Orașul; F. Natura; G. Temele sociale; H. Tehnica simbolistă / 37
11. *Literatorul* / 49
12. „Nopțile” lui Macedonski / 54
13. Simbolism doctrinar / 58
14. Simbolism autohtonizat / 62
15. Simbolism ostentativ / 68
16. Simbolism tragic / 72
17. Simbolism canonic / 78
18. Concluzii / 81
19. Interpretări: a. Al. Macedonski – *Noaptea de decembrie*; *Rondeluri*; b. G. Bacovia – *Plumb*; *Lecustră*; *Decor* / 83

SIMBOLISMUL reprezintă o sinteză despre un curent literar important, în context național și european. Am cercetat diferite surse, de la simplele însemnări de arhivă pînă la exgezele cele mai moderne.

Sinteza a fost redactată, după tehnica lucrărilor de popularizare, a dicționarelor și enciclopediilor, urmărindu-se esențialul, exprimat într-un stil telegrafic.

Acolo unde a fost cazul, am prezentat în rezumat cărți de referință sau numai anumite capitole, necesare înțelegерii fenomenului în discuție.

Am selectat clasificările mai importante și am folosit o terminologie adecvată, accesibilă, avînd în vedere că ne adresăm unui public divers, al cărui orizont de aşteptare se schimbă de la o generație la alta.

Cartea noastră reprezintă un reper esențial pentru cei care doresc să se informeze, să înțeleagă evoluția liricii românești, să redacteze o lucrare despre simbolism: elevi, studenți, profesori.

Autorul

SIMBOL – SIMBOLISM

Etimologie: fr. *symbole*, lat. *symbolum*, gr. *symbolon* – „semn de recunoaștere”

a. Symbol

Symbolul este un semn concret (obiect, imagine) care reprezintă un alt obiect, o persoană, o situație, o abstracție, o entitate transcedentă etc. Era un semn de recunoaștere la greci, între parteneri de afaceri care păstrau jumătate dintr-un obiect (gr. *symbolon* provine din gr. *symbollein* – „a păstra împreună”).

b. Simbolul literar

În literatură, cuvântul, imaginea artistică exprimă generalul prin particular sau particularul prin general. Simbolul este plurivoc – o modalitate de acces prin intermediul *sineseziei*, la adevărul absolut – dar și ca mod de exprimare a trăirilor personale (*Dicționar de termeni literari*, f.a.)

c. Symbolism

Simbolismul (fr. *symbolisme*) este o mișcare literară și artistică, după care valoarea operei de artă constă în combinarea sentimentelor și gîndurilor, a figurilor și formelor după legile lor proprii. În 1885 a luat naștere mișcarea simbolistă care reacționează față de idealul estetic al „artei pentru artă” și față de pozitivismul literaturii naturaliste. Poeții simboliști sugerează prin valoarea muzicală și simbolică a cuvintelor, nuanțele cele mai subtile ale stărilor sufletești (Irina Petras, 1996).

d. Simbolismul ca sinteză

Simbolismul reprezintă o sinteză a unor idei romantice și antiromantice. Poezia să fie afă dincolo de preocuparea de „adevăr”, refuzând *judecata*, conform criteriilor rațiunii discursivee. De aceea „simbolismul este o primă încercare de structurare a experienței poetice moderne” (Matei Călinescu, 1975).

e. Parnesianism / Simbolism

Simbolismul a apărut ca o reacție împotriva poeziei retorice a romanticilor și totodată împotriva impersonalității reci a poetilor parnasieni. Jean Moréas a denumit acest curent în 1886. Fiind o poezie exclusivă a sensibilității pure, poezia simbolistă sugerează stările sufletești nelămurate, confuze, prin diferite mijloace artistice. Parnesianismul a fost un neoclasicism, o reacție antiromantică, reacție care reproșa artistului exprimarea eului și interesul pentru mediile mizerabile și pitorești, pentru figuri ce nu corespundeau idealului clasic de frumos. Nu erau așteptate nici preocupările sociale în opera de artă.

f. Romantism / Simbolism

Simbolismul este un antiparnesianism, dar și un neoromantism. Multe trăsături ale romantismului se regăsesc în mișcarea simbolistă, care face un romantism exacerbat, pînă la o sensibilizare nervoasă. Mai frecvente sunt următoarele trăsături: cultul eului, revolta împotriva tabu-urilor clasice, reacția față de regulile care vor să impună sentimente „nobile” și versificația normativă. În timp ce romântii foloseau simbolul pentru a lămuri, a materializa o idee sau un sentiment, simboliștii doar sugerează.

g. Teme preluate de la romântici

- dialectica antitezii Veneră și Madonă;
- exprimarea ideii de „voluptate a morții neîndurătoare”;

- interesul pentru boala, complicat cu influența zolistică a descrierii cazurilor și simptomelor, totul cu o vibrație acută și exasperată;
- interesul pentru ceea ce este misterios și tenebros sau foarte vag;
- frecvența unor vechi mituri, eresuri populare și legende vechi;
- descrierea unor castele sau castelane închipuite a locuințelor de demult, cu obiecte prăfuite, evocatoare de amintiri, senzații vagi, în căutarea timpului pierdut (Irina Petraș, 1996).

h. Dincolo de aparențe

Pentru simboliști, lumea sensibilă este reflectarea unui univers spiritual în care, dincolo de aparențe, aceștia visau să atingă o realitate transcendentă, să descopere corespondențe între simțuri, să traducă în simboluri verbale dezvăluirile cunoașterii metafizice, să sugereze realitatea cu ajutorul *muzicii* și a *versului liber* eliberat de rimă și de cerințele metricii regulate.

i. Principii simboliste

- principiul *corespondențelor* între senzații olfactive, tactile, gustative, auditive, vizuale;
- principiul *universalei analogii* între lumea materială și spirituală (prin intermediul simbolului);
- principiul *muzicalității exterioare* obținute prin rime și ritmuri, dar și prin repetiția obsedantă a unor cuvinte sau a unor vocale;
- principiul cultivării „vagului”, a limbajului wagnerian în poezia simbolistă.

SIMBOLISM – ROMANTISM (Asemănări)

- caracterul subiectiv al lirismului;
- unele teme preferate;
- trăsături esențiale: enigmatic, mister, inefabil, imaginea bogată, evadări imaginare, aspecte sociale, nostalgia tărîmurilor îndepărtate, exotice.

SIMBOLISM – ROMANTISM (Deosebiri)

- natura este receptată (urban);
- totul este stilizat, rafinat, cunoaște simetria;
- singurătății de tip romantic îi este preferată solitudinea din tărîgurile periferice, spleen-ul, misterul, necunoscutul etc.;
- zbuciumul sufletesc, suferințele de tip larmoiant sunt înlocuite de nevrose moderne.

SIMBOLISMUL EUROPEAN

a. Geneza

Symbolismul a apărut în Franța (și Belgia) ca o reacție împotriva parnasanismului. Teoreticienii și poeții doreau o reintegrare în poezie a sensibilității și visului, cu ajutorul simbolurilor. Ideea trebuia doar *sugerată*. Deși symbolismul francez reunește școli și grupări numeroase, doar gruparea lui Jean Moréas se consideră simbolistă.

b. Procedee formale

Simboliștii se deosebeau prin procedeele formale: vers ermetic, enigmatic, efecte sonore, armonii imitative, la Mallarmé; culoarea vocalelor, la Rimbaud; versul liber, la Gustave Kahn; consoanele evocau un instrument, literele o orchestră, la René Ghil; versul dinamic, cu rezonanțe sociale, la Verhaeren; mistic, straniu și întunecat, la Maeterlinck; evocarea burgurilor nordice, la Rodenbach; macabru, la Rollinat; primatul muzicii în poezie, la Verlaine.

c. Decadenții

La fel ca naturaliștii, decadenții se inspiră din lumea citadină periferică. Decadent semnifică rafinament, dar și descurajare. Verlaine acceptă termenul de *decadism* în loc de symbolism. În poezia decadenților (cei care se revendicau din Verlaine) întâlnim cafenele sărace, cîrciumi sordide, ospicii, vagabonzi, alcoolici, mansarde igrasioase, femei de stradă, nebuni, dansatoare palide, bîlciori etc. Cei care se revendicau din Mallarmé își ziceau simboliști.

d. Renașterea poetică

În 1885 J. Moréas lăua apărarea decadenților, acuzați de obscuritate în *Figaro Littéraire*, unde a publicat mani-

festul *Le Symbolisme*. Unii exegeti apreciau mișcarea decadentă drept una de renaștere poetică. În acest context, Moréas a propus ca aceasta să se numească simbolism. Moréas și Albert Kahn au fost primii profesioniști ai versului liber.

e. Școala simbolistă

La simboliștii care-l diviniza pe Mallarmé se constată tendința evadării din real. René Ghil, atras de experiențele formaliste, intenționa să facă o poezie în care sonoritatea și culoarea cuvintelor să-și fie propriul conținut. El a elaborat o doctrină a *Cuvântului* și a fondat școala simbolistă- armonistă, devenită apoi filozofică-instrumentalistă și evolutiv-instrumentalistă.

f. Poezia jocurilor rustice și divine

Henri de Regnier face o poezie a jocurilor rustice și divine, o poezie contemplativă cu priveliști cîmpenești, marine, citadine (parcuri, sălăjini, grădini, statui), dematerializate, muzicale. Mai întotdeauna, poetul folosea versul liber.

g. Simbolismul convulsiilor social-istorice

Din istoria contemporană se inspiră flamandul Emile Verhaeren, poetul „cîmpilor halucinante”, al „orașelor tentaculare”, al „forțelor tumultoase”, al „orelor clare”, „al splendorii multiple”. Alături de acest simbolism se manifestă un simbolism al căutărilor formale, un altul evazionist, un simbolism al reveriilor și misterelor.

h. Simbolismul mistic

În mișcarea simbolistă se distinge o grupare a magilor, reprezentată, în principal, de Josephin Péladan. Prin orientarea lor spre un simbolism mistic, magii considerau că marea artă nu există în afara religiilor.

TEME ȘI MOTIVE SIMBOLISTE

- natura, iubirea, socialul, evaziunea;
- spleen-ul, reveria, singurătatea, nevroza;
- toamna, ploaia, tîrziul, pustiul;
- orașul tentacular, universul floral;
- evaziunea în ținuturi îndepărtate;
- instrumente muzicale, cifre fatidice.

SIMBOLISM – IMPRESIONISM

La Verlaine și Jules Laforgue se constată interferență cu impresionismul – aceeași aspirație generală către ideal.

• doctrina impresionistă în pictură, cu tot ceea ce această doctrină conține ... continuu prin întrebunțarea de linii curbe, învăluitoare, expresive;

• sculptura lui Rodin, atât de deliberat vie și voit neterminată, pentru ca spiritul să fie sugestionat mai multă vreme;

• muzica contemporană, cu ale sale moduri diatonice și cu teoria „melodie neîntreruptă”, cu acordurile ei fluide și disonante, ce evită cu grijă „rezoluțiile” sau „cadențele” perfecte;

• poezia simbolistă și procedeele ei de sugestie, ritmurile ei, care amplifică ecuația fundamentală și o fac să răsune profund în sufletul cititorului, muzica ei evocatoare, aspirațiile infinite și care se cheamă unele pe altele.

(după Tancrède de Visan, în D. Micu, 1964)

CORESPONDENȚE ÎN VOYELLES DE RIMBAUD:

*A negru, E alb, I roșu, U verde, O albastru: vocale
Voi dezvăluî într-o zi nașterea voastră ascunsă.*

DUPĂ MODELUL LUI RIMBAUD

*Alb A, I roșu, un cer de asfinge
Albastrul O, imensul în locuri oglindit,
U, mugetul furtunii și-al crimei colț vădit,
Alcovul criptei negre lugubră prohodire ...*

(Mircea Demetriad, *Tonuri și culori*)

PRECURSORII SIMBOLISMULUI ROMÂNESC

PARNASIANISMUL

Parnasianismul a respins excesele romantice, printre care retorica pasională, emfatică și patetismul. Poezia parnasienilor s-a situat la extrema contrară: profesaarea descripției și relatării impersonale, exerciții de pură virtuozitate tehnică. Din punctul de vedere al esteticii parnasiene nu era decent să comunici sentimente, întrucât viața particulară îl privește doar pe poet. Parnasianismul susținea „arta pentru artă”, ajungând la depersonalizarea poeziei, deliricizarea ei, dezumanizarea acestieia.

a. Reacția antiparnasiană

Iraționalismul, curent dominant în filozofia franceză, reprezentat în primul rînd de Bergson, a influențat apariția unei reacții antiparnasiene, în poezie. Întâia era acea poezie rece, de atelier. Și în alte arte au apărut asemenea reacții: impresionismul și expresionismul în pictură, inovațiile lui Rodin în sculptură, wagnerismul în muzică. Mișcarea antiparnasiană își are începutul în lirica lui Baudelaire, din *Florile răului*. Era o răzvrătire împotriva societății, se dorea dezagregarea acelei lumi urîte, considerată „răul veacului”.

b. Noua boemă neo-romantică

Poeții simbolisti (neo-romantici) asistau la descompunerea unei civilizații, ceea ce l-a făcut pe Verlaine să exclame: „Sînt Imperiul la capătul decadenței”. Ei cultivau rima stinsă, asonanța muzicală, discretă, aşa cum proceda Rimbaud, autorul *artei poetice* simboliste. Reprezentanții acestei mișcări voiau să descopere esența poeziei, natura ei particulară, sinestezii, audiția colorată.

a. Teoria simbolismului

La Paris (1884-1885) Al. Macedonski a cunoscut noile mișcări literare și a colaborat la reviste franceze și belgiene. În articole ca *Poezia viitorului*, *Despre poezie*, *În pragul secolului* a dezvoltat teoria simbolismului, dar demonstrațiile sale nesistematische au rămas fără ecou. În primul articol a susținut o variantă a simbolismului – a simbolismului instrumentalist al lui René Ghil. În 1880, Macedonski susținea că „logica poeziei este nelogică față de proză și tot ce nu e logic, fiind absurd, logica poeziei este însuși absurdul”. De aceea simbolismul optează pentru imprecizie, muzical, vaporos, fluid, fugă de retorică, preferințe pentru nuanțe și pentru clar-obscur.

b. Anticiparea instrumentalismului

Macedonski nu a fost doar un deschizător de drumuri în literatura noastră, ci și în mișcarea simbolistă internațională, datorită legăturilor cu revista belgiană *La Wallonie*. În articolul *Despre logica poeziei*, teoreticianul român anticipă idei pe care le vom găsi mai tîrziu la Mallarmé. Cele două poezii, *Înmormîntarea și toate sunetele clopotului* și *Lupta și toate sunetele ei*, anticipă prin armonia imitativă, școala „armonisto-instrumentalistă” pe care o va înființa în 1886 René Ghil, al căruia instrumentalism va fi cultivat de Macedonski și de colaboratorii săi. Înainte de Gustave Kahn, autorul *Noptilor* a scris versuri libere, fiind novator și în privința modalităților prozodice.

c. Parnasianism și simbolism

Într-o vreme când romanticismul își epuizase resursele pe plan european, Macedonski a fost atras de *parnasianism* care fascina prin grija pentru formă, preferințe pentru cadre